వేళ్లుతెగిన...

"జోలాలీ, జోలాలీ...జో...లాలీ..." లచ్చుమమ్మ జోల పాడుతోంది. తొలకరి వాన జల్లు తెరిపిచ్చేక, వీచే గాలికి, ఆకులాడిస్తూ, పులకరించే లేత మొక్కలా, ఊయలలో పాప... కుశాలగా వుంది. పడమటి కొండల్లోంచి తలెత్తి, లోకాన్ని చూసే చందమామలా, పాప మూతలు పడే కన్రెప్పల్ని విప్పుకు చూస్తోంది నాయనమ్మను. చిన్నగా, బోసినవ్వులు నవ్వుతోంది.

"ముయ్యి, ముయ్యి... కళ్ళు ముయ్యి. హన్నా.. ఇంకా బబ్బోదూ... (నిద్రపోదూ...)! ఆఁ! అద్గద్గో... రాయే పిల్లీ, రా, రా, యిదిగో మిటకరించి చూస్తంది, ఎత్తుకుపో, దీన్ని..." బెదిరిస్తూ, ఊయల కాస్తా జోరుగా ఊపింది లచ్చుమమ్మ.

పాపకు అర్థమైపోయింది. ముక్కూ మూతి బిగించేసింది. బోసినవ్వు చెరిపేసింది. కాళ్లు రెండూ ఆడిస్తూ, ఊయల గుడ్డను తన్నుతూ, సన్నగా గుణిసింది. లచ్చుమమ్మ, అలుకబూనిన మనుమరాలిని చూసి, ముసి ముసిగా నవ్వుకుంటూ 'గడుసుతల్లి' అని బుగ్గమీద సుతారంగా పొడిచి –

"...లేత్తల్లీ, పిల్లి నీకోసం గాదు, అదిగో, ఆ ఎదురింటి పాప లేదా? హమ్మ! గడుగ్గాయి! ఆళ్లమ్మకి ఇంటిపన్లున్నాయా? పాప, బజ్జోవాలా? తానమాడింది. గుగ్గిలం ధూపమేసుకొంది. బొట్టూ, కాటుక పెట్టుకుంది. కడుపు నిండా పాలు తాగింది. కళ్ళు మూసి, బజ్జోవొచ్చుగదా? చూడు, ఉయ్యాల్ల ఎలగ యిరగబడతందో? నువ్వు గాదమ్మా అదే, ఆ ఎదురింటోళ్ల పిల్ల! దాన్నే, పిల్లి ఎత్తికెళిపోద్ది, నిన్ను ముట్టనిస్తానా? నువ్వు మా బంగారు కొండవి, రతనాల దండవి. కళ్ళు మూసీయమ్మా... మూసీ, మూసీ, మూసీ..."

తల్లి అవస్థను ప్రక్క గదిలోంచి గమనిస్తోన్న ప్రభాకర్, నవ్వుతూ –

"పాప చూడు, మా అమ్మనెలా అవస్థ పెడుతోందో..." అన్నాడు మాధవితో.

"పాప, అత్తయ్య దగ్గర చేరికయి పోయిందండి..." ఇంకేదో ఉద్దేశంతో, ఉపోద్ఘాతంగా జవాబిచ్చింది మాధవి.

"పిల్లల ఆలనా, పాలనా చూడటం ... ఈ తరం ఆడవాళ్ళకి చేతనవదు" ప్రభాకర్ అసంకల్పితంగానే అనేసాడు. నోరు జారేక, నాలుక కరుచుకున్నాడు.

"పిల్లల పెంపకం కేవలం ఆడవాళ్ళ డ్యూటీయా?" సిద్ధమయిపోయింది మాధవి.

"జోలపాట... మగవాళ్ళు పాడితే ప్రమాదం. పిల్లలు బెదిరిపోతారు..." యుద్ధం పొలిమేరల్లో జోక్ వేసాడు ప్రభాకర్. ఆ జోక్‌ను సంధిగా స్వీకరించి –

"ఈల పాటలు మీవీ, జోల పాటలు మావీ... హు!" నిరసన వ్యక్తంతో ఆగింది మాధవి. మళ్ళీ వెంటనే

"...ఈ రోజు బయల్దేరి పోవాలి. అత్తయ్యతో, పాప విషయం కదపండి..." అంది.

ప్రభాకర్ తల్లివైపు చూసేడు. ఆవేటి మాసపు... చద్దివేళ! సూర్యుడు వేడికంటే, వెలుగు ఎక్కువ ప్రసాదిస్తున్నాడు. ఆ వెలుగులో లచ్చుమమ్మ అనంతంగా, ఆమె రెక్కల్ని ఊయలజేసి ఊపుతున్నట్లుగా కన్పించుతోంది. అలా చూస్తూ వుండిపోయేడు ప్రభాకర్!

"...మీకు అన్నింటికీ నెగిటివ్ థింకింగే!" ఎన్నింటి విశేషణాలనో సూచించే రీతిలో, చిరాగ్గా పలికింది మాధవి.

ప్రభాకర్ నిట్టూర్చేడు. రెండు మూడు వారాలుగా అస్తిత్వంలోకి వచ్చిన ఘర్షణ...! పరిష్కారం తోచటం లేదు ప్రభాకర్‌కి!

"నేను ట్రైనింగ్‌కి వెళ్ళటం మాత్రం ఖాయం..." దృఢంగా చెప్పింది మాధవి. ఆ మాట అప్పటికి ఎన్నిసార్లు అన్నదో...!

గతంలో ఓసారి వచ్చిన అవకాశాన్ని – ఇంటి పరిస్థితుల కారణాన వొదులుకుంది! ఇప్పుడు మళ్ళీ ... అవే కారణాలు...! ఈసారి, ఏ పరిస్థితుల్లోనూ అలా వొదులుకోదల్చ లేదు మాధవి.

"హమ్మయ్య! తుఫాను ఆగింది. కళ్ళు మూసింది తల్లి..." అంటూ, వచ్చింది లచ్చుమమ్మ.

"అమ్మా, మధ్యాహ్నం బయల్దేరుతున్నాం..." తర్వాత మాట... పలకలేకపోయేడు ప్రభాకర్.

"రెండ్రోజులు ఆగావుగా వుండలేరు. నౌకరీలంటారు. దూరా, బారాన వున్నారు. మళ్ళా ఎన్నాళ్ళకొస్తారో..." తల్లి విచారంగా.

"నెలకోసారి వొస్తానత్తయ్యా..." మాధవి, ఆనందంగా, భర్త కదపలేని విషయాన్ని మర్మంగా పలికింది.

లచ్చుమమ్మకు కోడలి మాట నమ్మశక్యంగా లేదు. ఏడాదికొకసారి, సంక్రాంతికి పెద్దలకీ, పేరంటాళ్లకీ మొక్కుకోడానికైనా రానివాళ్ళు, నెలకోసారి వస్తారా...?

ప్రభాకర్, కక్కనూ లేక మింగనూ లేక మధనపడుతున్నాడు. ఇంతలో –

"...సంపెస్తందు నాయినో, లచ్చు మమ్మత్తా! సంపేస్తండోలమ్మో..." గోల, గోలగా ఏడుస్తూ, ఎదుటి వాసలోంచి, భూలోక వొచ్చింది. ఆమె వెనుకనే, కప్పుకున్న కోకగుడ్డ భుజాల మీదకు ఎగదోసి, కోపంతో రొప్పుతూ వొచ్చేడు ఆమె భర్త.

"...కొట్టి, సంపెస్తండత్తా..." లచ్చుమమ్మ ప్రక్కకు చేరింది భూలోక.

"కొట్టడమా? కోదండ మేలగట్టీయాల నిన్ను. ప్రేణాలకంటా పైసలెక్కువట దీనికి! పెద్దమ్మా. నువ్వే సెప్పు మనిసి డబ్బుని పుట్టించేడా? డబ్బు మనిసిని పుట్టించిందే? సెప్మీ! నా ప్రేణం కంటే... దీనికి పైసలెక్కువట..." ఆయాస పడిపోతూ, భూలోక భర్త.

"...నోరిప్పితే అన్నీ అబద్ధాలే, నే నలగన్నానా?" భూలోక.

"మరెలగన్నావే...?" నాలుక కరుస్తూ భర్త.

"కాళ్ళూ సేతులూ బాగున్నినాడు కాణీపరకా ఎనకెయ్యీ అంతే యినకండా సారాకీ సరదాలకీ ఆర్పీసినావు. ఇప్పుడు జబ్బే అంతె ఎక్కడ నుండి వస్తాది డబ్బూ అన్నాను. నీనన్నది తప్పేటి? సెప్పత్తా? ఆ మాత్రంకే కొడతాడా?" తగువు విడమరిచింది భూలోక.

"డబ్బులు చూసుకొని వస్తాయేటి జబ్బులు? చెప్మీ పెద్దమ్మా..."

"ధరమాసపత్రికి ఎళ్ల మంతన్ను గాదేటి?"

"...నాకు జబ్బు తగ్గటం నీ కిష్టం లేదేటే?"

"...చీటీకి దాచిన డబ్బులు చెల్లగొడితే గాని, నీకు ఊస్టం తగ్గుతాదేటి? మాయముండ ఊష్టం..."

"అదా! ఆ పలుకే వొద్దన్నాను..." చెయ్యెత్తాడు.

లచ్చుమమ్మ అడ్డుకుంది. భూలోకకు నచ్చచెప్పింది. చీటీ తర్వాత నెలలో కట్టొచ్చు. వైద్యం ముందు చేయించమంది. భూలోక, గుణుసుకుంటూ, భర్త చేతిలో డబ్బులు పెట్టి "...పొద్దెక్కినా ముసుగు తియ్యక తుంగొన్నపుడే అనుకున్ను... ఈ డబ్బులికి గాలొచ్చిందని. ఎల్లు, డాట్రు ఎదాన పోసీ..." అంటూ, అక్కడి నుండి కదిలింది. ఆమె వెనకే, భర్తా వెళ్లిపోయేడు.

"...దీనికేమొ ... వొస్తువులు మోజు. దీనికి తగినట్టుగ అడ్డమైన స్కీములొచ్చేయి. పట్నంకి, ఊరికీ దూరం తగ్గిపోయింది. బీరువాలట, పరుపులట, టీవీలట ... రిక్సాల్లంట పెట్టి ఊరల్లా తిప్పి, స్కీములు గట్టిస్తన్రు. వేలంవెర్రి! భూలోకనసలు ఆపలేం, దాని మొగుడికి యివి నచ్చవు. రోజుకోసారి తగువాడితేగాని... పొద్దుబోదు ఆళ్లకి..." లచ్చుమమ్మ వివరించింది.

ప్రభాకర్‌కి తల్లి మాటలు ఆశ్చర్యాన్ని కల్గించేయి. ఎంత సాధారణమైన మాటలతో వస్తు మోజు గురించి వివరించింది...! భార్యాభర్తల మధ్య ఘర్షణకు – ఇదొక బలమయిన కారణమా? ప్రభాకర్ మనసు మూలల్లో ... ఎక్కడో ... గతం కదలాడింది.......

"అవసరమైనవి కొనుక్కోమా? గ్యాస్‌స్టవ్, మిక్సీ, వాషింగ్ మెషిన్... ఏది... ఇందులో ... ఏది అనవసరమైంది?" మాధవి గొంతు చించుకు వాదిస్తోంది.

"అవసరాలు ... ఆర్థిక వనరుల బట్టి వుండాలి..." ప్రభాకర్, యింకా సౌమ్యంగా పలకలేకపోయేడు.

"...అంటే, ఆర్థికవనరు మీ ఒక్కరినుండే అనిగదా మీ భావం? అందుకని, హద్దులు గీచుకోవాలి నేను. నలుగురిలా ఆశలుండ గూడదు. అసలు, అసలు, మీకేం తెల్సులెండి వంటింటి శ్రమ! అది తెలిస్తే ఇలా తగువుకి దిగేవారు కారు... ఎక్కడివరకో వెళ్లింది ఆ గొడవ. వంటగదిలో కేంద్రీకృతమైన తుఫాను...పడకగదీ, డ్రాయింగ్ రూము వరకూ విస్తరించింది. ఒకరికొకరం తోడు అనుకున్న ఆ జంట ఒకరితో మరొకరు మాట్లాడుకోకుండా ... వారం రోజులు గడిచేయి. అప్పుడే, మాధవి ఏమి ఆలోచించుకుందో ఉద్యోగ ప్రయత్నంచేసి ఒక ప్రైవేటు కంపెనీలో చేరింది.

"...ఇది పరిష్కారమని నీకు చెప్పానా?" ఎక్కడో, కుతకుతలాడుతోంది ప్రభాకర్ మనసులో. అదే, పురుషాహంకారం... అంటుంది మాధవి.

"అంటే, నువ్వు చెప్పే పరిష్కారాలే ... నేను ఎంచుకోవాలా?"

"...ఛీఛీ! నువ్వు అర్థం లేకుండా మాట్లాడుతావు..." విసుక్కుంటూ ప్రభాకర్?

"...పెళ్ళికి ముందు ఇలా మాట్లాడలేదా నేను?" సెన్సిటివ్‌గా ఫీలయింది మాధవి.

"ఛ...నీతో వాదన పెట్టుకోవడం తప్పు" వీధిలోకి వెళిపోయేడు ప్రభాకర్ విసురుగా.

'నిన్ను పెళ్లిచేసుకోవటం తప్పు...' అన్నట్లుగా విన్పించింది మాధవికి.

గతం పొరల్లోంచి, ఒక ఘర్షణను భూలోక దంపతుల ఘర్షణ గుర్తుజేసింది ప్రభాకర్‌కి.

ఘర్షించని దంపతులున్నారా? దాంపత్యంలో ఘర్షణ ప్రధానమా? ఐక్యత ప్రధానమా? ప్రభాకర్ మెదడులో ప్రశ్నలు... ఇంతలో, ఊయలలో పాప కదిలి, ఏడ్వసాగింది.

"అప్పుడే వొదిలేసింది నిద్ర! కోడి కునుకు..." అంటూ, ఊయలలోంచి మనవరాలిని తీసింది లచ్చుమమ్మ. పాప, కళ్ళు పులుముకొని, కేర్‌మంటూ ఏడుపు ఎత్తబోతూ నాయనమ్మ మొహం చూసి నవ్వింది.

అపుడు మాధవి "పాపని నీ దగ్గర వదిలేస్తామత్తయ్యా" అంది.

లచ్చుమమ్మకేమీ బోధపడలేదు. కొడుకువైపు చూసింది.

"ట్రైనింగ్‌కి వెళ్తాదట. నీకు యిబ్బందేమో కదమ్మా...?" ప్రభాకర్, ఏం అనబోయి అలా అన్నాడో!

లచ్చుమమ్మకు ఆ ప్రశ్న ఎప్పటిదోలా విన్పించింది. ఎన్నడో తన తండ్రి, తొలినాటి తన కాపురాన్ని చూడటానికి వొచ్చినపుడు వేసిన ప్రశ్న ... గుర్తుకొస్తోంది.......

మూడిళ్ల లోగిలి, ఉమ్మడి కుటుంబం. ఇంటికి పెద్ద కోడలుగా వొచ్చింది లచ్చుమమ్మ. అత్తా, మామలు జవసత్త్వాలుడిగినవారు. భర్త ఊరి మీద బలాదూర్. ఇద్దరు మరుదులూ, ఆడపడుచూ... లచ్చుమమ్మ కొంగుచాటు తిరుగుతారు. కాపురం తొలినాళ్లలోనే అందరికీ చేరువైన కూతుర్ని చూసి పొంగిపోయేడు లచ్చుమమ్మ తండ్రి. వియ్యంకుడు బలవంతం చేస్తే ఆ రాత్రి వుండిపోయేడు.

తెల్లవారు ఝాము ... మెలకువ వచ్చేసింది. లేచి, మంచమ్మీదనే అలా కూర్చుంటే పెరటి గదిలో కవ్వం ... సవ్వడి విన్పిస్తోంది. మజ్జిగ చిలుకుతోంది లచ్చుమమ్మ అప్పటికే లేచి. ఆశ్చర్యంగా, అలా చూస్తూ వుండిపోయేడు లచ్చుమమ్మ తండ్రి.

లచ్చుమమ్మ కవ్వం ఆపేసి, మజ్జిగ కుండ ఉట్టిమీద పెట్టింది. వెన్నపూస మరో గిన్నెతో పోపుల బీరువాలో పెట్టింది. అట్నించి వచ్చి, మండువలోని నీళ్లకుండీలో నానబెట్టిన వేపపుల్ల తీసి, నోట్లో పెట్టుకొని మూలనున్న చీపురు అందుకుంది. పెరడూ, వసారా, మండువా తుడిచింది. పల్లుతోముపుల్ల బ్రద్దలు చేసి, నాలుక గీచి, పుల్ల విసిరేసి మొహం కడుక్కుంది. బిందెతో నీళ్లు తోడి, పశువుల సాలలో ఆవుపేడ తీసుకొచ్చి బిందెలో కలిపి ఆ నీళ్లతో వీధివాకిట కళ్ళాపి జల్లింది. ముగ్గు పిండి డబ్బా తెచ్చి, వాకిట ... ముగ్గులు వేసింది. ఆ ముగ్గుల మీదకి ... లేలేత సూర్య కిరణాలు ప్రసరించ నారంభించాయి.

ఈలోగా, ఇంట్లో ఒక్కొక్కరూ లేచారు. ఒకరికి పలకర్ర పుల్ల, మరొకరికి తుండుగుడ్డ, యింకొకరికి చెంబుతో నీళ్లు అందిచ్చింది.

పడక మంచమ్మీంచే టీ కోసం భర్త కేక!

వంటగదిలో ప్రవేశించింది లచ్చుమమ్మ. కట్టెలు తీసి, పొయ్యిలో పెట్టి అగ్గిపుల్ల గీచింది. అవి పొగబారుతున్నాయిగానీ, అంటడం లేదు. పొగ గొట్టం తీసి, ఊపిరితిత్తుల్లోంకి దూర్చింది. గదంతా ... పొగ నిండుకుంది. పొగ నిండిన వంటగదిలో లచ్చుమమ్మ ... ఆకాశంలో కదిలే మేఘ శకలంలా కన్పిస్తోంది. తండ్రి, ఇదంతా బాధగా చూసి, మంచమ్మీంచి లేచి వచ్చి –

"...ఇన్ని పనులూ నువ్వే చెయ్యాలా తల్లీ?" ఈ ఇబ్బందులన్నీ ఎలా పడుతున్నావమ్మా...?" అని ఆర్తిగా అడిగేడు. అపుడేమి జవాబు చెప్పిందో లచ్చుమమ్మకు గుర్తులేదు.

గతంలోంచి, బయటికొచ్చి కొడుకువైపు చూస్తూ "నా యిబ్బందికేం గానీ, చంటిదాన్నొదిలేసి..." అంటూ కోడలివైపు చూసింది.

"ఉండగల్దు..." ప్రభాకర్ జవాబిచ్చేడు.

ఆ జవాబులో ఏదో అపశృతి విన్పించింది లచ్చుమమ్మకు. దాంతో "...దానికేటి

నాయనా, అవుసిరమైతే ఆమాత్రం వుండగలగాల. అన్నీ మన వొశిమా?" కోడలు తప్పు చేయటం లేదన్నట్లుగా సర్దిచెప్పింది లచ్చుమమ్మ.

ఆ మాటకు మాధవి "మీకంటే, అత్తయ్యే ఫార్వర్డ్..." రిలాక్స్‌డ్‌గా అంది. లచ్చుమమ్మకు కోడలి మాట బోధపడలేదు. ప్రభాకర్, మౌనంగా వీధిలోకి నడిచేడు.

ప్రభాకర్ మనసంతా ... పెనుగాలికి రెమ్మల్తో, కొమ్మల్తో ఊగిపోయే తోటలా వుంది. అన్యమనస్కంగా, అలా వీధిలో నడుస్తూ ... వీధి చివరి శివాలయం దగ్గరకు చేరాడు. అక్కడ, ఒక పిల్లవాడు చేతిలో వెదురు కర్ర వేణువు పట్టుకు ... "ఏని గోసీ, యేని ముద్రేసుకున్రో... అన్నోరి నా కూలిరైతా... అన్నా..." కరుణరసభరితంగా వాయిస్తున్నాడు. ఆ మధ్య ఆ గ్రామంలో జరిగిన జన నాట్యమండలి ప్రదర్శన చూసి, నేర్చుకున్నాడా పిల్లోడు. మరో పిల్లోడు వెదురు కర్ర వంచి, తాడు గట్టి బాణం జేసి, నేరేడు పళ్ల కోసం గురి చూస్తున్నాడు.

ప్రభాకర్‌ని... శివాలయం మండపం మీద కూర్చున్న గుంపస్వామి గమనించి, లేచి వచ్చేడు. గుంపస్వామి, ప్రభాకర్ ఇద్దరూ బాల్యమిత్రులూ, కోటిపాం హైస్కూల్‌లో కలిసి, పదవ తరగతి వరకూ చదువుకున్నారు. గుంపస్వామి, పదవ తరగతి ఫెయిలయి, మళ్ళీ పరీక్షకు వెళ్ళలేదు. వ్యవసాయంలోకి దిగేడు. పెళ్లీ, పిల్లలూ ... సన్నకారు రైతు!

ప్రభాకర్, గుంపస్వామి దగ్గర గుండె విప్పుకోవాలనుకున్నాడు. గానీ, గుంపస్వామి యింకేదో విప్పేడు.

"...ఎమ్మార్వో వొస్తామన్నాడని కూచున్నాం. పట్టాదార్ పాసు పుస్తకాల గురించి..."

"...మన విఏవో... ఏమంటాడు?" ప్రశ్నించేడు ప్రభాకర్.

"మన విఏవో... ఎప్పుడు సక్రమంగా రికార్డులు రాసేడు? జిరాయితీలని, బంజర్లనీ, బంజర్లని ... జిరాయితీలని రాస్తాడు. భూమి భాగోతం ... కరణం! ఈడి వల్లనే గదా.... భూమి తగువులు. అందలోకీ, ఇపుడు, రైతులంతా సంగం గట్టేరు. విఏవోకి అది నచ్చదు. ఒకడికి నచ్చినట్టు నడుస్తాదేటి సంగం?" ప్రశ్నించేడు గుంపస్వామి.

ప్రభాకర్ ఏం చెప్పగలడు? మరొకరికి నచ్చినట్టు... వ్యక్తులే నడవరు. సంఘం నడుస్తుందా? భార్యా, భర్తలే ... వొకరికి నచ్చినట్లు మరొకరు నడువటం లేదు? ఎటు బోయినా, ఆలోచనలు మళ్ళీ అక్కడికే వస్తున్నాయి! శివాలయం మండపం మీద మిత్రుల వద్దా, గుంపస్వామి వద్దా వీడ్కోలు తీసుకొని, భోజనాల వేళకు ఇంటికి చేరాడు ప్రభాకర్.

మాధవి ప్రయాణానికి హడావిడి పడ్తోంది. గబ, గబా భోజనం కానిచ్చేడు ప్రభాకర్. త్వరగా, తయారైపోయేడు. మాధవి సూట్‌కేస్ సర్దుకొచ్చింది. పాప హాయిగా ఊయలలో నిద్రపోతోంది.

"అత్తయ్యా, నెలలోపే వస్తాను. పాపని, మీ చేతుల్లో పెట్టి వెళ్తున్నాను..." ఆ తర్వాత గొంతులో యేదో జీర. మరి మాట్లాడలేక, దిగులు చూపుతో పాపను చూస్తూ ఊయల నెమ్మదిగా ఊపి, గడప దిగింది మాధవి. మాధవికి, అప్పటిదాకా తన ట్రైనింగూ, తనకు రాబోయే పదోన్నతీ, తమ కుటుంబ ఆర్థిక స్థితీ యివే మెదడులో కదిలేవి. గానీ, యిప్పుడు కదలిక మనసులో వచ్చింది. దానికి, మాటలు చాలటం లేదు, వ్యక్తపరచటానికి. మనం మానవ యంత్రాలం, మనకి మనసులెక్కడివీ? తొలికాన్పు బాబుని ఎల్‌కేజీ వయసులో రెసిడెన్షియల్ కాన్వెంటులో చేర్పించినపుడు ప్రభాకర్ రియాక్షన్!

మాధవి ... మనసులో సన్నటి రంపపు కోత...!

"ఎందుకు ప్రభాకర్ – నన్ను నేరస్థురాలిగా చూస్తాడు? ఎందుకు నన్ను అర్థం చేసుకోడు? ఇంటికీ, వంటకీ, సంసారానికీ మాత్రమేనా... నా జీవితం? ఒకే యూనివర్శిటీలో, ఒకే కోర్సులో, ఒకే వేవ్ లెంగ్త్‌లో కలిసిన వాళ్ళం...? ఇపుడు తమ మధ్య దూరానికి ... కారణం? మనసుల్లో వెదకాలా? పరిస్థితుల్లో వెదకాలా?"

మాధవి ఆలోచనల్లోనే ఇల్లు దాటింది. ప్రభాకర్, మౌనంగా సూట్‌కేస్ పట్టుకు నడుస్తున్నాడు. లచ్చుమమ్మ – తన జీవితానుభవం లోంచి వాళ్ళకేదో చెప్పాలని ... మనసు లోలోపల గింజుకుంటోంది. వీధి వాకిలిదాకా వాళ్ళతో నడిచొచ్చి –

"...నాయినా, ఏరు దాటినపుడు జేగర్త, పడవ మీద... కోడలికి భయమెయ్యగల్దు జేగర్త..." అంది లచ్చుమమ్మ. అంతకు మించి చెప్పాలనుకున్నదేదో, మాటల్లోకి ఆమె గుండెలోంచి అనువాదం కాలేదు.

నాగావళి నది దాటి ఆవలి ఒడ్డుకు చేరటం ... బాల్యం నాటి తీయని అనుభూతి. ప్రభాకర్‌తో ఈదగలిగే యీడు కుర్రవాళ్ళు ఎవరూ లేరు ఆ రోజుల్లో! నాగావళి నిండుగా ప్రవహిస్తోంది. ఒడ్డుమీద రెల్లు పొదలు మెత్తగా తలలూపుతున్నవి. పడవ వేసే భీమయ్య పదాలు పాడుతున్నాడు. మాధవీ, ప్రభాకర్ మౌనంగా పడవ ఎక్కారు. వారితోపాటు, అయిదారుగురు రైతులు పడవెక్కారు. వారిలో భూలోక భర్త వున్నాడు. పడవ నీటి మీద తేలుతూ కదిలింది.

"ప్రభాకరు బాబూ యీయమ్మ, మీ యిల్లాలా?" అడిగేడో రైతు.

"ఈ సూట్‌కేసు నీదే?" అని, ప్రభాకర్ దగ్గరి సూట్‌కేసు ఆరా అడిగినట్లుగా అన్పించిందా ప్రశ్న మాధవికి.

"పిల్లలా...?" మరొక రైతు ప్రశ్న. మీ దగ్గిర లేరా? ఏమీ? అదేటి?" ప్రశ్నలు వేసి, జవాబులు రాబట్టి, వాటి మీద వారి అభిప్రాయాలను, హావభావ విన్యాసాల్తో వ్యక్తం చేస్తున్నారు. వాళ్ళు యేదీ దాచుకోవటం లేదు. దాపరికం లేని సంస్కృతి వాళ్ళది.

"...సంపాదనకి రొండు సేతులు సాల్లేదన్నమాట. కాలం అలగే వుందిలే. అందలోకీ నగరంలోన సంసారం. నీళు కొనుకోవాల? పాలు కొనుకోవాల? ఇంటద్దెలే సగం సంపాదన మింగేస్తాయి, కద బాబూ...?"

నగరంలో జీవన వ్యయం గురించి, వారి యెరుకలోకి వచ్చిన విషయాల్ని, మాట్లాడేరు రైతులు.

"లచ్చుమమ్మకి, యేమేనా సాయం జేస్తన్నారా బాబూ...? గతుక్కుమన్నాడు ప్రభాకర్. మాధవి, ఆ ప్రశ్న తనకు కాదనుకుంది. ఎవరినుండీ, ఏ జవాబూ రాకపోయేసరికి, ప్రశ్న వేసిన రైతే "...ఎవరి కడుపు ఆరికే భారమయి పోయిన రోజులివి..." అని సమాధానం చెప్పుకున్నాడు.

పడవ ఆవలి తీరం చేరుకుంది. అందరూ, పడవ దిగి, బస్ రోడ్డు మలుపుదాకా కలిసి నడిచేరు.

"...వొస్తాం బాబూ, ఎమ్మార్వో ఆఫీసు కెళ్లాల. ఇవతల రైతులం, అవతల గవర్మెంటూ... మద్దెకాన నాగావొళి" వ్యధను వ్యక్తంజేశారు రైతులు.

రైతులకూ, ప్రభుత్వానికీ మధ్య వంతెన లేదంటున్నారా వీళ్ళు...? తర్కించు కుంటున్నాడు ప్రభాకర్. రైతులు, మాధవి దగ్గర కూడా సెలవు తీసుకున్నారు. ఇంతలో బస్ హారన్ విన్పించింది. మాధవీ, ప్రభాకర్ గబ, గబా నడిచి బస్ అందుకున్నారు. నాగావళి తీరం గుండా రోడ్డు మీద పరుగులు తీసింది బస్.

ప్రభాకర్ కళ్ళ నుంచి ఊరూ, నాగావళీ దూరమైంది. ఎవరి సీట్లలో వారు వేర్వేరు గమ్యాలకు ప్రయాణించే తోటి ప్రయాణీకులు తన ప్రక్క మాధవి! మళ్ళీ మనసు ... తుఫాను గాలిలో తోట అయ్యింది. మాధవి వైపు చూసేడు. మాధవి, ప్రశాంతంగా సీటుపై వాలి ... కళ్ళు మూసుకుంది. ఆమె అనుకున్నట్టే పాపను అప్పజెప్పేసింది గదా ... అందుకే, అలా హాయిగా రిలాక్సయ్యింది. తనే... ఏ విధంగానూ సంతృప్తి పడలేకపోతున్నాడు. గమ్యం వేరయిన మనిషితో... ప్రయాణం చేస్తున్నట్టన్పించింది చిత్రంగా! అలా, అన్పించాక, ఒంట్లో నీరసం చేరుకుంది. అసంకల్పితంగా సీటుపై వాలి, కళ్ళు మూసుకున్నాడు. బస్సు ... నిర్వికారంగా రోడ్డు మీద పరుగులు తీస్తోంది.

❊ ❊ ❊

రెండు నెలలు గడిచేయి. ఈ రెండు నెలల్లో పాప మాధవిని మర్చిపోయింది. లచ్చుమమ్మే తల్లి! రెండు దఫాలు వచ్చింది మాధవి. వచ్చినపుడు, పాప కోసం తెచ్చిన ఆట వస్తువుల్ని ఆకర్షణగా పెట్టి పాపను చేరదీయాలనుకుంది మాధవి. కానీ, అది ఎంతసేపో సాగటం లేదు. కొద్దిసేపయ్యాక, మాధవి నుంచి పారిపోయేది పాప. మాధవికి ఒకవైపు రిలీఫ్ గానూ, మరోవైపు వ్యక్తం చేయలేని ప్రెజర్‌గానూ వుండేది.

ఈ రెండు నెలల్లో ప్రభాకర్ మూడు దఫాలు వచ్చేడు. ఎప్పుడూ, మాధవీ, ప్రభాకర్ యిద్దరొకేసారి రాలేదు.

లచ్చుమమ్మకు లీలగా అర్థమవుతోంది. గానీ, ఏంచేయాలో తెలీక సతమత మవుతోంది. కొడుకూ, కోడలూ ... బయటపడకుండా గడుపుకొస్తున్నా ఘర్షిస్తున్నారని గ్రహించింది. గానీ, తను కల్పించుకొని, ఏం చెప్పాలో అర్థంగాక తపనపడసాగింది. మూడో నెల మధ్యలో ప్రభాకర్ లాంగ్‌లీవ్ పెట్టి వచ్చేసాడు.

"...నన్ను నేరస్థురాల్ని చెయ్యటానికా?" మూడో దఫా వచ్చినపుడు, విషయం తెలిసి, అత్తయ్య ఎదుటనే తగవుకి దిగింది మాధవి.

"కొన్నాళ్ళు యిక్కడ వుండాలన్పించింది. మనసు బాగోలేదు. వచ్చేను..." ప్రభాకర్, నిజంగా, ఆ కారణంగానే వచ్చేడు.

"ఈ ఊరి వాళ్ళ వద్దా, అత్తయ్య వద్దా నన్ను దోషిని చెయ్యాలనే, ఇలా చేసారు. మనసు మీవొక్కరికేనా? నేనెంత దహించుకు పోతున్నానో, ఎవరికి చెప్పుకోను..." గొంతులో దుఃఖం పొంగి, మాధవి కళ్ళల్లో నీళ్ళు కదలాడేయి.

"...ఇపుడేటయ్యిందమ్మా! రెండు రోజులుండి, ఆడే ఎళ్తాడు..." సర్దిచెప్పింది లచ్చుమమ్మ.

"కాదు, ఆవిడగారి ట్రైనింగయ్యేదాకా యిక్కడే వుంటాను..." ప్రభాకర్ నిర్ణయాన్ని చెప్పాడు.

"...ఇలాంటి ఫీట్స్ ... నాచేత ట్రైనింగ్‌ని డిస్‌కంటిన్యూ చేయించలేవు" మాధవి స్థిరంగానే పలికింది, లోలోపల వ్యధపడ్తున్నా...

"నీకన్నీ ఫీట్స్ అన్పిస్తాయి. ఫీలింగ్స్ ఎపుడర్థమయ్యాయి?"

ఆ మాటతో, ఎక్కడో గట్టు తెగింది. దుఃఖమంతా భళ్ళున వొలికింది.

"...అవును. నాకు ఫీలింగ్స్ అర్థం కావు. నాలో ఫీలింగ్స్ లేవు. హరించుకు పోయేయి. ఎందుకు హరించుకుపోయేయో? ఎపుడు హరించుకుపోయేయో యిప్పుడు తెలిసింది. నువ్వే, నువ్వే నా ఫీలింగ్స్‌ని హరించేసావ్..." భోరున ఏడుస్తూ, గోడకు చేరబడింది మాధవి.

మనసెరిగిన మనిషితో సహజీవనం, సాఫీగా సాగిపోతుందనుకుంది మాధవి. ప్రేమించి పెళ్ళి చేసుకున్న ... తమ మధ్య... ఇంతటి అగాధం వుంటుందనుకోలేదు. ఇంటిపనీ, వంటపనీ, ఎంత భారం? ఆ భారం ... ఏమాత్రం మోస్తున్నాడు ప్రభాకర్? తను మోసే భారంలో ఎంతశాతం? ఆ భారం నుంచి కొంత వెసులుబాటు కోసం కొన్ని కన్స్యూమర్ గూడ్స్ కొన్నపుడు వాటి కోసం ... ఘర్షణ.

తనేమీ పెద్ద పెద్ద కోర్కెలు పెట్టుకోలేదు. అందరిలాగానే బతకాలనుకుంది. భర్తకు సహకారంగా వుండాలనుకుంది. ప్రైవేట్ కంపెనీలో పనిభారం ఎక్కువయినా నౌకరీలో చేరింది. అక్కడ, మేనేజర్ జులుం భరించాల్సి వచ్చేది. తను ఏం చెప్పినా మేనేజర్ అంగీకరించడు. తను తప్పులు చేసేదిగానూ, మేనేజర్ ఆ తప్పులు దిద్దేవాడిగానూ ... ప్రభాకర్ గూడా కొన్ని సందర్భాల్లో తనపట్ల యిలాగే. నెట్టుకు వచ్చింది. సర్వీస్ పెరిగింది. పై కేడర్‌కు ప్రమోషన్ వచ్చే అవకాశం వచ్చింది. ఏడాదిపాటు మంగుళూరు ట్రైనింగుకి వెళ్ళాలి. ట్రైనింగయిపోయి, ప్రమోషన్ పొందితే మేనేజర్ జులుం పరిధిని దాటిపోవచ్చు. బాబుని రెసిడెన్షియల్ కాన్వెంటులో చేర్పించినప్పుడు వెళ్దామనుకుంది. ప్రభాకర్ వెళ్ళనీయలేదు.

ఏడాదిపాటు ఎంత మధనపడిందో...! ఖర్చులు పెరిగాయి. పాప పుట్టింది. సెలవులు. ఆసుపత్రి ఖర్చులు, అప్పులు! ప్రభాకర్ లెక్కబెట్టి యిచ్చే జీతపురాళ్ళు యిటు కంపెనీలో మేనేజర్ జులుం ... ఇద్దరు బిడ్డల్తో తమ సంసారం ... ఇంత సాగరమా?

చిన్ననాటనే తల్లీ, తన పెళ్ళి జరిగిన ఏడాదికి తండ్రీ మరణించేరు. అన్నదమ్ములు ఎవరి బ్రాకెట్లలో వారి బ్రతుకులు. ఎవరితో కడుపు శోకం చెప్పుకోవాలి...? కుమిలి కుమిలి ... ఏడుస్తోంది మాధవి. ప్రభాకర్... తల దించుకున్నాడు. లచ్చుమమ్మ తీవ్రంగా కలతపడింది. ఎందుకో, ఆ క్షణాన, ఆమెకు తన అత్తగారు గుర్తొచ్చేరు.

లచ్చుమమ్మ... ఆ రోజు... మాధవిలాగే కుమిలి కుమిలి ఏడ్చింది. చదువుకుంటోన్న తన పెద్దకూతురుకు చదువాపేసి, మేనల్లుడితో పెళ్లి నిర్ణయించేడు భర్త. పదహారేళ్లుగా–సఖ్యతా, ఘర్షణా సాగిస్తూ భర్తతో నడిచిన లచ్చుమమ్మ పెద్ద కూతురి బ్రతుకు కోసం ఏడ్చింది.

"...కొడుకని కొడుకు మాట పలకను. నువ్వు ఈ ఇంటి కొచ్చిన మా లక్ష్మివి. లచ్చుమమ్మా లెగు, లెగు, ఏడకు, కలకంఠి కంటనీరు ఇంటికి చేటు అంటారు. లెగు, ఏడకు. నువ్వు పెనిమిటిని మార్చుకొస్తన్నావు. మా కాలంల మాకు అది సేతకాలేదు. అరనిమసం అందివ్వాల్సిన వొస్తువు ఆలిసిమైతే సాల్ను మీ మామ నామీదకి చెయ్యెత్తీవోడు. కూరలో ఉప్పు... ఎక్కువా, తక్కువా అయితే సాల్ను... ఎగిరిపడేవి గిన్నెలు. నోరిప్పడం ప్రమాదం, నోరు మూసుకు బతికినాం. నువ్వూ తక్కువ అనుభవించలేదు. అయితొకటీ, మాలాగ వొల్లకోలేదు. నీపెనిమిటి తోటి నువ్వు కొట్లాడినావు. మంచికి మంచన్నావు, చెడ్డకి చెడ్డన్నావు. అలిగీ, పోరుబెట్టుకొని వొస్తన్నావు.

లచ్చుమమ్మా ఆడపుట్టుక పుట్టేక యిన్నితోవలు లేవు. సయించుకొని, సరిపెట్టుక బతికీడమా? కొట్లాడటమా? రెండే తోవలు. ఏడుపు ఏ తోవకీ సెందదు..."

అత్తగారు అన్న మాటలు ... యింకా, అలా గుర్తున్నాయి లచ్చుమమ్మకు.

లచ్చుమమ్మ, మాధవివైపు సానుభూతితో చూసింది. ఆమె తల మీద చేయి వేసి దగ్గరకు తీసుకుంది. తను తన అత్తగారికి యెరుకయినట్లుగా ... మాధవి తనకు యెరుకగావటం లేదు. మాధవి మనసులో ఏ వ్యధ వున్నదో, బ్రతుకులో ఏ బాధ వున్నదో ... తెలియని దూరం.

లచ్చుమమ్మ కొడుకువైపు చూసింది. ప్రభాకర్ గురించి అంతా తనకు తెలుసు. తన ఒడిలోంచి ... ఎడిగిన కొడుకు. మరిపుడు, మార్పేమన్నా వచ్చిందా? అప్పటి కొడుకు... భర్త జూదానికీ, సారా వ్యసనానికీ... భూముల్ని ఆర్పేస్తుంటే లచ్చుమమ్మ అడ్డుకునేది. మరదుల్ని సాయం తీసుకునేది. ఇంటా, బయటా ఓడిపోతోన్న భర్త ... రోజూ లచ్చుమమ్మని ఒట్టి పుణ్యానికే కొట్టేవాడు. అయినా భరించింది. భూములు తరిగిపోకుండా, కుటుంబం చిదిగిపోకుండా ... తాపత్రయపడింది.

ఒక రోజు కోడి పందేల కోసం భర్త లచ్చుమమ్మ కన్నవారి యింటి నుండి అరణం తెచ్చిన ఆవుని అమ్మేసాడు. లచ్చుమమ్మకి ఆ ఆవుతో అనుబంధం పుట్టింట నుండీ ముడిపడి వుంది. ఆవుని అమ్మివేయటం భరించలేకపోయింది. అపుడు జరిగిన ఘర్షణలో భర్త లచ్చుమమ్మను పిల్లత్తో సహా యింట్లోంచి గెంటేసాడు. పుట్టినిల్లు, మెట్టినిల్లు ఒకే ఊరిలో గావటంతో లచ్చుమమ్మ పిల్లల్తో కన్నవారిల్లు చేరింది. ఏడాది పాటు కన్నవారింట వుండిపోయింది. ఆ ఏడాదిలో... అత్తవారింటివైపు చూపుగూడా లేదు. ఎప్పుడన్నా తండ్రి ఎదురయితే పెద్దకూతురు, పెద్దకొడుకు మాట్లాడేవారు గానీ ప్రభాకర్ పలికేవాడు గాదు. శత్రువులా భావించి ఈసడించుకు తన దగ్గరకు వచ్చేవాడు. అలాంటి ప్రభాకర్ ... మరి...?

లచ్చుమమ్మ నిర్ణయానికి రాలేకపోతోంది. కాదు, ప్రభాకర్ తప్పుచేయడు. అందరిలాటివాడు కాదు...! అయితే, మాధవిదేనా తప్పు...? సర్వమూ శూన్యమయ్యేక శోకించేట్లుగా శోకిస్తోన్న మాధవిదీ తప్పు కాబోదు. ఎక్కడో, ఈ యిద్దరి విరోధానికీ మూలముంది. ఈ యిద్దరి దుఃఖానికీ... ఏదో కారణం అదేమిటి? అంతుపట్టడం లేదు లచ్చుమమ్మకు.

తను ఎరిగిన ... తన కుటుంబంలోని ... మూడు తరాల దంపతులను కలబోసుకుంది. తన అత్తా మామలు, తనూ, తన భర్తా, కొడుకూ కోడలూ! తనదాకా అర్థమయ్యేట్లుగా కనిపించే జీవితం తన కొడుకూ కోడలి దగ్గర కొచ్చేసరికి అస్పష్టమైపోయింది.

మరోవైపు ఆలోచించింది. తన మామ మంచివాడా, చెడ్డవాడా అని తర్కించుకుంది. లోకం అప్పటి కలాగుంది. ఆడదాని మీద పెత్తనం చేసాడు మామ. మరి తన భర్త...? లోకం కొంత మారింది. దొరల రాజ్జెం రాకా, పోకా జరిగింది. ఆడవాళ్ళకి చదువులు, ఊళ్ళకి స్కూళ్ళు, రాజకీయాల్లోకి ఊళ్ళూ... ఆడవాళ్ళకు... ఇంటి బయటి ప్రపంచం దృగ్గోచరం కావటం. ఏదో కోల్పోతున్న భావనతో ... భర్త తనపై దాడి చేసేడేమో!

అంతటితో ఆగిపోయింది. తన దాంపత్యం దాకా విశ్లేషించుకున్న లచ్చుమమ్మకు తర్వాత సాధ్యం కావటంలేదు. ఇప్పటి సమాజంలోని వేగవంతమైన మార్పులు ఆమెకు అర్థం కావటంలేదు.

"...కుమ్మరోడితోటి సాల్లేక కుండలు చిదగ్గొట్టేడట... నీలాటోడే" భూలోక కేకలు విన్పించేయి.

లచ్చుమమ్మ ... ఆ కేకల్ని విని చిరాకుపడింది. భూలోకగానీ, యీసారి తగువు మోసుకు గడపెక్కితే, గసిరేసి తగిలేయాలనుకుంది. అయితే, భూలోకగానీ, భూలోక భర్తగానీ ... ఈసారి వారి తగువుని మోసుకురాలేదు. వారి వాకిటలోనే కేకలు వేసుకుంటున్నారు. వాళ్ళ కేకలు వినిపించటమేగాక, వాళ్లిద్దరూ సొంతం కన్పిస్తున్నారు.

"...సూస్తావు గదే? ఇదేటి నా వొక్కడి యవ్వారం కాదు, ఊరందరిది. అపుడు, రేసన్ కార్డులపుడూ, అలగే దెబ్బగొట్టేరు. ఈసారి అదేటి కుదర్దు. అలగయితే అగ్గి తీసేస్తాం...! ఆఁ... ఎమ్మార్వో ఆఫీసు, గిమార్వో ఆఫీసు ... ఎక్కదీసి యేటిల కలిపెస్తాం..."

"ఒసే, ఒసోసే... ఆ మోజూరు కబుర్లేవొద్దు. పెళ్లం మీద కలబడినట్టగ పెడోళ్ళ (పరాయోళ్ళ) మీద కలబడిపోకు" భూలోక భర్తను హెచ్చరిస్తోంది.

పట్టాదారు పాసు పుస్తకాల కోసం గ్రామ రైతులు ఎమ్మార్వో ఆఫీసుకి దరకాస్తుల్తో వారధి గట్టేరు. విజ్ఞప్తులు చేసారు. విసుగెత్తి పోయేరు. రైతుల విసుగు ... ప్రస్తుతం ... యిళ్లల్లో ప్రతిఫలిస్తోంది. భూలోక దంపతుల ఘర్షణ ... దాని ప్రతిఫలనమే!

మాధవి, కళ్ళు తుడుచుకొని, అలా గోడకి చేరబడింది. ప్రభాకర్ మౌనంగా, భూలోక యింటివైపు చూస్తున్నాడు.

"అన్నీటికీ పాసు పుస్తకాలతోటి లంకె పెట్టారు. బేంకు అప్పులు, కోటా సరుకులు, ఎరువులకి ... అన్నిటికీ పాసు పుస్తకాలడుగుతారు. ఆళ్ళు, ఆ రెవిన్యూ వోళ్లేమో ఫోటోలడుగుతారొకసారి, ఇంటి నెంబరింకొకసారి, కుటమాంబోగట్టా వొకసారి యిలాగ ఒకటి తరాతొకటి అడుగుతారు. అన్ని భోగట్టాలిచ్చినా పుస్తకాలు యివ్వరు, మరింకేటి గావాలో...ఆళ్ళకి?"

లచ్చుమమ్మ ... కాస్తా తెరిపిన బడింది. ఇంటి నుంచి ఊరిలో విషయానికి మళ్ళింది. పాసు పుస్తకాల భోగట్టా ... భూలోక దంపతుల తగవు నేపథ్యంలో చెప్పింది.

"...అక్కా, బావ ... వివరాలన్నీ యిచ్చేముగదా. పిల్లల పేర్న మార్చి యిస్తామన్నారు గదా ఏమైందమ్మా?" అడిగేడు ప్రభాకర్.

ప్రభాకర్ అక్కా, బావ యిద్దరూ, తీర్థయాత్రలకు వెళ్లినపుడు జరిగిన రోడ్డు ప్రమాదంలో చనిపోయేరు. ఇద్దరి పిల్లల్ని లచ్చుమమ్మకు అప్పగించి తీర్థయాత్రకు వెళ్లేరు.

చదువాపేసి, పెళ్ళి జేసినందుకే ఏడ్చిన లచ్చుమమ్మ పెద్దకూతురు తిరిగిరాని లోకాలకు వెళ్ళిపోయినపుడయితే పిచ్చిదయిపోతుందనుకున్నారంతా, గానీ, లచ్చుమమ్మ దుఃఖాన్ని గుండెల్లోనే దాచుకొని, మనుమల్ని ఒడిలోకి తీసుకుంది. వారి సంరక్షణ బాధ్యత స్వీకరించింది. కొడుకులు పెళ్ళిళ్లూ, ఎవరి దారులు వారు చూసుకున్నాక, భర్త గూడా కన్నుమూసేక లచ్చుమమ్మ ... మనుమల్ని సంరక్షణ చేసుకుంటూ, వారి భూమిని సాగుజేయించుకు వస్తోంది. అల్లుడివైపు అన్నీ ... తమ భర్త వారే కావటం వల్ల లచ్చుమమ్మ ... ఈ బాధ్యత, కూతురి పిల్లలనేగాదు, ఆ వైపు నించీ ఆలోచించి స్వీకరించింది.

"...ఇస్తామంటారు. ఫోటోలడిగినారు. పిల్లలిద్దరివీ యిస్తే మైనరు పిల్లలా అన్నారు. మరేం పెచీ పెడతారో..." ప్రభాకర్‌కి జవాబు చెప్పింది. లచ్చుమమ్మ.

"...మా స్నేహితురాలు ఎమ్మార్వో ఆఫీస్‌లో పనిచేస్తోంది. తనకి చెప్పమంటారా అత్తయ్యా?" తన శోకంలోంచి తేరుకొని, అడిగింది మాధవి.

"...ఊరందరూ పుస్తకాల గురించనే ఒక్కటయినారు. సంగం గట్టేరు. ఊరికి కావలసిన సదుపాయాల గురించే అందరూ అలజడి జేస్తున్రు. ఊరు, ఊరంతా వొక్క మాట మీద నడుస్తంది. పండుగంత సంబరంగా వుందమ్మా! అందరితోటి వొస్తే రానీ! లేకపోతే అందర్తోనిదే మన దారీ..." జవాబు చెప్పింది లచ్చుమమ్మ.

ఆ జవాబుని విశ్లేషించుకుంటే ... ఎన్ని విషయాలు బోధపడేవీ? ఉమ్మడిలోంచి... వ్యష్టి పురోగమనాన్ని ఆశించటం ... దానికోసం ఎవరి పరుగులు వారివి కావటం, ఎవరు వెనుకబడినా ... కారణం ప్రక్కవారు అనుకొని ... ఘర్షించటం ... మాధవి అంతదాకా ఆలోచించలేదు. ఆమెకు ... మరేదో గుర్తొచ్చి –

"...వొంట్లో బాగులేదని పది రోజులు సెలవు పెట్టాను" అంది. ఆ మాట ప్రభాకరం కోసం అన్నదా...?

లచ్చుమమ్మ ఆందోళనగా...

"...అయ్యయ్యో, చెప్పవేమమ్మా? ఇంటికి రాగానే తగువుల పడిపోనారు. ఏటయ్యిందమ్మా? డాక్టరుకి చూపించేవా?" ప్రశ్నించింది.

అత్తగారి ఆదరానికి ఆశ్చర్యపోతోంది మాధవి. సాధారణంగా ... అత్తలు కోడళ్ళను సాధిస్తారంటారు. తను, ఈ విషయంలో అదృష్టవంతురాలనుకుంది. ప్రభాకర్‌లో గూడా ... తొలినాళ్ళలో ఎంత ఆదరణ!

ప్రయాణ ఆరంభాన్ని మర్చిపోతే గమ్యం శిథిలమవుతుంది... ఆలోచిస్తోన్న మాధవికి... ఎక్కడో చదివిన ఆ వాక్యం గుర్తొచ్చింది. ఒక్కసారి గుండెలో వేగం పుంజుకుంది. ప్రయాణ ఆరంభాన్ని మర్చిపోయి... ఎంత దూరమొచ్చాము? మర్చిపోయినది ప్రభాకరా?

తనా? ఇద్దరూనా...? ఎక్కడో, ఏదో, ఎరుకలోకి రాని అంశంతో ... అంతస్సంఘర్షణకు గురయ్యింది మాధవి.

అత్తగారు చేత్తో తట్టి, మళ్ళీ ప్రశ్నించేరు. మాధవి తేరుకొని –

"ఏం లేదత్తయ్యా కొన్నాళ్ళు యింట్లో వుండాలన్పించింది. సిక్ అయితే లీవ్ శాంక్షన్ చేస్తారు. జబ్బేం లేదు. సెలవు కోసం ... అలా చేసాను..." అని చెప్పింది.

లచ్చుమమ్మ ... ఆ జవాబుతో కాస్తానెమ్మది పడినా, అనుమానంగానే చూస్తోంది. ప్రభాకర్ మాత్రం ... మాధవి మాటల్ని విడదీసుకు చూస్తున్నాడు. "ఇంట్లో వుండాలన్పించి..." అంటే ... ఏ ఇల్లు? ఇక్కడా? లేదా తనతో అక్కడా? ఆ ప్రశ్న రాగానే ... ప్రభాకర్ ఓ క్షణం విలవిల్లాడేడు. భోరున ఏడ్చిన మాధవి రూపు మళ్ళీ కదలడింది మనసులో. ఏడ్చేవాళ్ళను చూస్తే ... ప్రభాకర్‌కి లోలోపల... ఎప్పుడో... చిన్నప్పుడు ... తల్లిని చుట్టుకు ... విలపించిన తన దీనరూపమే గుర్తొస్తుంది.

"అక్కడకు ఉత్తరం గూడా రాసేను..." ప్రభాకర్‌కి చెప్పింది మాధవి.

"...అయితే పాపను తీసుకొని వెళ్దామా?" దోషాన్ని అంగీకరించే స్వరంతో, ప్రభాకర్.

"మరెందుకర్రా? ఇక్కడే వుండొచ్చు గదా..."

"అది కాదత్తయ్యా, ఆయన సెలవులెందుకు ఉత్తనే ఖర్చు? అదీగాక, బాబు అక్కడే గదా. హాస్టల్‌కి వెళ్ళి, వాడినీ చూడొచ్చు. తిరుగు ప్రయాణంలో, పాపని మీదగ్గర దించేసి, యిటునించిలా... ట్రైనింగ్‌కి వెళ్తానత్తయ్యా" మాధవి... అంతలోనే ప్రణాళికాబద్ధంగా అన్నీ నిర్ణయించి చెప్పింది.

ఈ తరం వారి ... ప్రత్యేకతే అది. వాళ్ళు, కలహం మానేసి, కలసిపోయినందుకు సంబరపడి, లచ్చుమమ్మ "సరే... మీ యిష్టం..." అంది.

* * *

ఏడాది తిరిగేసరికి, మాధవి ట్రైనింగ్ పూర్తయ్యింది. పాపను తీసుకొచ్చి తమ దగ్గరే వుంచుకున్నారు. మాధవికి ... ప్రమోషన్ వచ్చింది. సెక్షన్ మారింది. మేనేజర్ జులుం పరిధిని దాటిపోయింది. ఇపుడు, తనూ ... వొక అధికారే.

పెరిగిన జీతం, మాధవిని "దివ్య రియల్ ఎస్టేట్" స్కీములో సభ్యత్వానికి లాగింది. మళ్ళీ మామూలే ... చాలీచాలని బడ్జెట్ నిధులు. ఇన్‌స్టాల్‌మెంట్ల చెల్లింపులకే... యింకిపోయే జీతాలు.

ఇదంతా ప్రభాకర్‌కి నచ్చదు. ఇవన్నీ అవసరాలే అంటుంది మాధవి. అసెట్స్ ... గదా అంటుంది. అప్పుజేసి, అసెట్స్ కూడగట్టడం – వాటికోసం ... నౌకరీ, చాకిరీ...

అసలివన్నీ అవసరాలేనా? అవసరాలుగా మనకు అలవాటు జేసి ... ఎవరో మన రాబడులను ఎత్తుకుపోతున్నారా? ప్రభాకర్‌కి ఈ ప్రశ్నకు... జవాబు దొరకలేదు. మాధవి ... ఈ ప్రశ్నలే అర్థం లేనివనుకుంటుంది.

ఎనిమిది నెలల వాయిదాలయ్యేక ... జరిగిన “డ్రా”లో “దివ్య రియల్ ఎస్టేట్”లో హౌస్ ప్లాట్ లాటరీ తగిలింది మాధవికి. ఇక అక్కడి నుంచీ, ఆ ప్లాట్ తన పేర రిజిస్టర్ చేయించుకోవటం, దానికి చేయాల్సిన అప్పులు ... ఈ యాతనలో కొన్ని నెలలు గడిచేయి. పాపకు మూడేళ్ళు నిండేయి. మాధవి ... మనసులో ... సొంత ఇల్లు రూపుదిద్దుకోసాగింది. ఇంటి నిర్మాణానికి ... ఆర్థిక సహాయమందించే సంస్థల గురించి ఎంక్వయిరీ చేయసాగింది. ప్రభాకర్‌కి ... నగరంలో ఇల్లు యిష్టం లేదు. తన ఊరిలో, నాగావళి తీరానికి దగ్గర్లో ... ఇల్లు కట్టుకోవాలని వుంది.

“...అంతగా మీకిష్టమైతే, రిటయిరయ్యేక మీరు, మీ ఊరిలో కట్టుకోండి, నేనూ, పిల్లలూ మాత్రం ... నగరంలోనే వుంటాం. పిల్లలకి ... ఆ పల్లెలో ... ఏం ఫ్యూచర్ వుంటుంది...?”

మాధవి ప్రశ్నే జవాబుతో కూడుకున్నది. ప్రభాకర్ మరింకేమీ మాట్లాడలేదు. మాధవి ప్రయత్నాల ఫలితంగా, హెచ్.డి.ఎఫ్.సీ. వారు ఋణ సహాయం అందించటంతో ... ఇంటి పని ఆరంభమైంది. ప్రభాకర్ గూడా, ఇంటి పనుల్లో పూర్తిగా సహకరించేడు. ఆ సందర్భంలోనే స్వల్ప ఘర్షణ అనంతరం ... పాపను రెసిడెన్షియల్ కాన్వెంటులో చేర్పించారు. ఇంటి పని ... స్లేబ్ లెవెల్ వరకూ వచ్చింది. మళ్ళీ ... మరో హంసపాదు... మాధవికి ... ఏమీ తోచలేదు. ఇపుడేం చేయటం...?

“నేనేం మాట్లాడను. నీ యిష్టమొచ్చినట్టు నువ్వు చెయ్యి...”

“అలాగంటావేం? నా యిష్టమేంటి? నా యిష్ట ప్రకారమూ నడవటం ... మన పెళ్లయ్యాక ఆగిపోయింది. నా యిష్టాల్ని చంపుకున్నాను...”

“నువ్వేం చంపకున్నావు? నేనూ... అన్నీ చంపుకున్నాను. పిల్లలకు దూరంగా, తల్లికీ, పల్లెకూ దూరంగా...”

“...నాకోసమా?” గొంతులోంచి దుఃఖం తన్నుకొస్తుంటే అదుముకుంటోంది మాధవి. రోషంతో కళ్లు ఎర్రగా అయిపోయేయి. శరీరమంతా ... ఆవేశంతో కంపిస్తోంది. చేతులు విసుర్తూ మాధవి –

“...ప్రమోషనా? బదిలీయా? అన్న ప్రశ్నమీకే అయితే... ఇంత చర్చ వుంటుందా యింట్లో? నాకు గాబట్టి ... మీ అనుమతి కావాలి. పిల్లలో ... అంటారు. పిల్లలూ, యిల్లూ, భర్తా ... అన్నీ ఆడదానికే. ఇక్కడ్నించి ముందుకి అడుగేస్తే మీ దృష్టిలో దోషులం. అన్నీ

వొదులుకొని... యింట్లో వుండిపోతే ... బెటర్ హాఫ్‌లం!" ప్రవాహంలా వస్తోన్నయి మాటలు...!

ప్రభాకర్‌కి, అర్థమవుతోంది. గానీ, పరిష్కారం దగ్గరకు వచ్చేసరికే తన యిచ్ఛకు వ్యతిరేకమౌతోంది. పరస్పర వ్యతిరేక యిచ్ఛలకు వేసిన బంధమా దాంపత్యం? సమాంతరంగా ... ప్రయాణించే సంసారిక యాత్రికులా దంపతులు?

ప్రమోషన్ వచ్చేక కూడా ఇంతదాకా కొత్త సెక్షన్లో పనిజేసిన మాధవికి ఆ సెక్షన్ కలకత్తాకు మార్చివేయటంతో అక్కడికే బదిలీ చేసారు. బదిలీ ఉత్తర్వులు రద్దుగావాలంటే ప్రమోషన్ వొదులుకొని, మళ్ళీ పాత స్థానంలో మేనేజర్ క్రింద పనిచేయాలి! మాధవి ఏమీ తేల్చుకోలేక గింజుకుంటోంది. గింజులాటలో సహకరిస్తాడనుకున్న ప్రభాకర్... ఘర్షిస్తుంటే యిరిటేషన్‌కి గురైంది. భార్యా భర్తల అనుబంధమనే సున్నిత పొర మీద – శరపరంపరలు విసిరింది. ప్రభాకరూ తగ్గలేదు. ఇద్దరూ – నిదానంగా కూర్చొని – ఇరువైపులా సమస్యని ఆలోచించుకోలేదు. అప్పుడే – పోస్టుమెన్ వచ్చి లెటర్ ఇచ్చేడు. లచ్చుమమ్మకు ఆరోగ్యం బాగోలేదని ఉత్తరం! ప్రభాకర్ ... ఉత్తరాన్ని ... అలా జారవిడిచేసి బయలుదేరి పోయేడు. కాన్వెంట్‌కి వెళ్ళి పాపను తీసుకొని, అట్నించటే ఊరు వెళ్లాడు.

మాధవికి ప్రభాకర్ చర్య అర్థం కాలేదు! తన బదిలీ సమస్య తేల్చలేదు. తనను పిలవలేదు. ఇంటి పని గురించేమీ మాట్లాడలేదు... ఇన్ని సమస్యల మధ్య తనను వొదిలేసి...? మాధవి మరి ఆలోచించలేక, నిస్సత్తువగా సోఫాలో కూలబడింది...!

ప్రభాకర్ ఊరిలోకి వెళ్లేసరికి ఊరంతా ఉద్రిక్తంగా వుంది. మూడేళ్ళుగా, సాగిన పట్టాదార్ పాసు పుస్తకాల ఆందోళన రైతుల అరెస్టుల దాకా వచ్చింది. ఊరిలో రైతులందరూ అరెస్టు అయ్యారు. ఊరిలో మిగిలిన మహిళలు, అరెస్టు గాకుండా అజ్ఞాతంలో వుండి ఉద్యమాన్ని నడిపే సంఘం నాయకులూ ... భవిష్యత్ కార్యక్రమాన్ని చర్చించుకుంటున్నారు ఊరిని ఆనించిన తోటలో!

ప్రభాకర్, పాపతో ఇంటికి చేరేసరికి లచ్చుమమ్మ ఒక్కత్తే మంచమ్మీద వుంది. టైఫాయిడ్ జ్వరం. తల్లి మంచమ్మీదనే కూర్చున్నాడు ప్రభాకర్. పాప నాయినమ్మ వైపు విచారంగా చూస్తోంది. వీళ్ళని గమనించి వచ్చిన భూలోక –

"ఎంత పెద్దదయిపోనాది పాప ... అప్పుడే..." అని పలుకరించింది. లచ్చుమమ్మ మెల్లగా లేచి, మంచం తల దిండువైపు కూడదీసుకు కూర్చొని మనవరాలిని పిలిచి, అద్దాలలో కూర్చోబెట్టుకుని –

"అమ్మ బాగుందమ్మా?"

"అన్నయ్యో...?"

"బాగా, సదువుకుంటం(డ్రా...?"

అన్ని ప్రశ్నలకూ, సంతృప్తికర జవాబులు పొంది, హాయిగా శ్వాస పీల్చుకుంది లచ్చుమమ్మ. అప్పుడు –

"...వొద్దర్రా ఊస్టమే, తగ్గిపోద్ది, దగ్గిరా, దాపా... గాభరాపడిపోతారు. ఉత్తరమొద్దన్నాను. ఇదిగో, యీ భూలోక, దీని మొగుడూ వొప్పేరు గారు..." కొడుకుతో చెప్పింది లచ్చుమమ్మ.

"...అత్తా, అందరూ బయలెల్లిపోనారు. నువ్వు మరి రాలేవుగదా. వొంటిలా బాగులేదు. ఇంటికా – సుట్టాలొచ్చేరు. నీ నెల్తానయితే మరి..." అని చెప్పి, భూలోక నడువబోయింది.

"...ఊరి రైతులందర్ని జెయిల్లబెట్టేరు. దీని పెనిమిటినీ అరెస్టు జేసారు. ఈ పొద్దు ఆళ్ల కోసం ... ఆడోల్లంతా ధర్నా. భూలోక ... లీడరిప్పుడు! మొగుడ్ని అరెస్టు జేసినపుడు చూసినావు గాదు నాయినా.... పోలీసోల పరువు తీస్సింది... భూలోక" లచ్చుమమ్మ హుషారుగా చెప్తోంది.

ప్రభాకర్ తల్లి మాటలు విన్నాక ఆలోచనలో పడిపోయేడు. కయ్యాలు ఆడుకోనిదే, పొద్దు గడవని భూలోక, భూలోక భర్త మధ్య ఐక్యత ఎలా సాధ్యమయ్యింది? వాళ్లలాగా, తామూ ఘర్షించుకుంటున్నాము. తమకీ... వాళ్ళకీ... భేద మేమిటి...?

భూలోక ప్రభాకర్‌వైపు చూస్తూ...

"బాబూ, వొస్తాను..." అని చెప్పింది. ప్రభాకర్ తేరుకొని, భూలోకవైపు చూస్తూ...

"...మీ ఆయనా, నువ్వూ కయ్యాలు మానుకున్నారా, యేమిటి? అతని కోసం నువ్వు..." నవ్వుతూనే ప్రశ్నించాలనుకున్నాడు గాని, ఆ తర్వాత మాటలు రాలేదతనికి. భూలోకకి అర్థమయ్యింది. చిన్నగా నవ్వి...

"...మా కయ్యాలన్నీ బతుకుకోసిమేని బాబూ. మా బతుకులికి సిక్కుముడులు ఎక్కడున్నాయో తెలవక ... ఇన్నాళ్ళూ మా పిలకలు మేము పీక్కున్నాము. మాలోని మాకు కయ్యాలేటి?" అక్కడితో విషయం అర్థమవుతుందన్నట్లుగా చెప్పి, అక్కడి నుంచి ధర్నాలో పాల్గొనేందుకు వెళ్ళిపోయింది.

అప్పటికి ... ప్రభాకర్‌కి ... మనసులో బరువు తొలగినట్లయ్యింది. ఏదో విశదమయ్యిందేమో ... అతనికి ఆ క్షణాన ... మాధవి గుర్తొచ్చింది. లచ్చుమమ్మా, మనుమరాలూ ఏదో మాట్లాడుకుంటున్నారు.

"మా దగ్గర కొచ్చేయి నానమ్మా..."

"నీ పెళ్ళి దాకా బతుకుతానే తల్లీ నీ తల మీద అక్షింతలు ఏసిగానీ ... కళ్ళు మూస్తానేటి" లచ్చుమమ్మ ... ఒక తరాన్నించి మరో తరం దాకా బంధాన్ని వేస్తోంది.

"...అది గాదమ్మా, అక్కడ పెద్ద పెద్ద డాక్టర్లకి చూపించి..." ప్రభాకర్ గొంతులో మమతానురాగం పలికింది.

"ఏ మట్టిల పుట్టిన జీవికి... ఆ మట్టిలోనే బతుక్కీ, సావుకీ మూలకాలుంతాయి. ఈ ఊరొదిలి... రాలేన్నాయినా..." అంది లచ్చుమమ్మ.

"...మాధవి, పరామర్శకు రాలేదని శంక పెట్టుకోలేదు గదమ్మా..." తల్లికి దగ్గరగా జరిగి, ప్రశ్నించేడు ప్రభాకర్?

లచ్చుమమ్మ ఆ ప్రశ్నకు విస్తుబోయి... తన మాటల్లో అలాంటి భావం వ్యక్తమయ్యిందా... అని తర్కించుకుంటోంది.

"అఁహ, అప్పటికప్పుడు బయల్దేరటం గదా. ఒక్కడికే వీలయ్యింది. ఈసారి యిద్దరమూ వస్తాము..." సంజాయిషీగా చెప్పాడు ప్రభాకర్?

గానీ ప్రభాకర్ మాటల్లో ... ఆ తల్లి గ్రహించేసింది. అంతే, దుఃఖాన్ని ఆపుకోలేక ... కొడుకు తలను గుండెలకు ఆన్చి ఏడ్చేసింది లచ్చుమమ్మ! ★

రచన మాసపత్రిక – జులై 1997